

О. Г. Михайленко,
к. е. н., доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро
ORCID ID: 0000-0002-4405-9093

Н. А. Краснікова,
к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародної економіки і світових фінансів,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро
ORCID ID: 0000-0002-6484-2050

DOI: 10.32702/2306-6806.2021.7.71

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ МІНЕРАЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ

О. Mykhailenko,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of International Economics
and Global Finance, Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro
N. Krasnikova,
PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International
Economics and Global Finance, Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro

COMPETITIVENESS OF UKRAINE IN THE WORLD MARKET OF MINERAL PRODUCTS

Статтю присвячено дослідженню конкурентоспроможності української мінеральної продукції на світовому ринку. В статті проведено аналіз динаміки експорту української мінеральної продукції та їх частки у загальному експорті товарів, у структурі ВВП України та у світових обсягах експорту мінеральної продукції протягом 2014—2020 рр. Серед видів мінеральної продукції України, які впевнено конкурують на світовому ринку, проведено аналіз динаміки експортних показників та визначено позиції на світових ринках: глини, андалузиту, кіаніти та силіманіти (3 позиція за обсягами експорту), титанові руди та концентрати (4 позиція), залізні руди та концентрати (5 позиція), смола, перегнана з бурого вугілля, торф (5 позиція). Визначено сучасні проблеми конкурентоспроможності українського мінерально-сировинного комплексу, що полягають у площині національного законотворення. Проаналізовано фактори, що впливають на конкурентоспроможність української мінеральної продукції під час підтримання чи укріплення позицій на зовнішніх ринках. Окреслено перспективи підвищення конкурентоспроможності української мінеральної продукції на світовому ринку.

The article is devoted to the study of the competitiveness of Ukrainian mineral products in the world market. Ukraine is well provided with many mineral resources. Concerning the scale and quality of mineral products, Ukraine occupies a prominent place among the countries of the world and can export a significant amount of them. There is a tendency in the world of gradual displacement of enterprises for the extraction and processing of mineral raw materials from their territories. This applies to developed countries that can provide themselves with the necessary raw materials through imports. The article analyzes the dynamics of the export of Ukrainian mineral products and their share in the total export of goods in the structure of Ukraine's GDP and in the world export of mineral products for 2014—2020. The article focuses on non-fuel mineral products, which directly form the competitiveness of Ukraine in the world markets of mineral products. An analysis of the dynamics of export indicators was carried out and positions in the world markets were determined among the types of mineral products of Ukraine, which are competing in the world market confidently: clays, andalusite, kyanite and sillimanite (3rd position in terms of export volumes), titanium ores and concentrates (4th position), iron ores and concentrates (5th position), resin distilled from brown coal, peat (5th position). The specific problems of the competitiveness of the Ukrainian mineral resources complex have been determined, they lie in the plane of national legislation. The factors influencing the competitiveness of Ukrainian mineral products while maintaining or

strengthening positions in foreign markets are analyzed. The development of deposits requires significant investments, which have a long payback period and riskiness due to high price volatility in the field of mining of mineral products, the possibility of political conflicts in the countries of production and the high cost of ensuring the "greenness" (environmental friendliness) of projects. A significant technogenic load on the environment during the extraction of mineral products in Ukraine in terms of the absence of costs for re-equipment and greening of production, has a positive effect on the competitiveness of Ukrainian products, but affects the environmental situation at the places of production negatively. The prospects for increasing the competitiveness of Ukrainian mineral products in the world market have been identified, namely the need to form a working group consisting of representatives of the Ministry of Finance, the Ministry of Economic Development and Trade and the Ministry of Energy and Coal Industry to ensure the implementation of the National Program for the Development of the Mineral and Raw Materials Base of Ukraine for the period up to 2030; viewing the rental tax for natural resources use, since today Ukrainian rental payments are the highest among the EU countries; to expand financing of geological projects for the exploration and development of new deposits; attracting foreign investment to form a vertically integrated holding.

*Ключові слова: мінеральна продукція, конкурентоспроможність, експорт, сировинна база, світовий ринок.
Key words: mineral products, competitiveness, export, raw material base, world market.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасному світі мінеральна продукція відноситься до тих товарів, які найбільше використовуються, а мінерально-сировинний комплекс знаходиться в основі більшості ланцюжків створення вартості, поставляючи необхідну сировину та матеріали для багатьох видів економічної діяльності. У міжнародній економіці тематика забезпеченості мінеральними ресурсами, з огляду на їх природну обмеженість, набуває стратегічного значення. Забезпеченість сировиною є фактором економічної безпеки, автономності та засобом страхування від глобальних криз. Україна належить до регіонів світу, насичених мінеральними ресурсами в контексті їх різноманітності. Наша країна має значний потенціал у видобутку та постачанні на світові ринки непаливної мінеральної продукції, а країни з більш високими показниками економічного розвитку прагнуть замінити власне виробництво мінеральної сировини імпортом, і попит на таку продукцію в світі зростає. Таким чином, для нашої країни складається сприятлива ситуація для нарощування експорту. Чи конкурентною є українська мінеральна продукція на світовому ринку, який її асортимент і чи є реальні перспективи збільшення конкурентоспроможності української мінеральної продукції на світових ринках, ми спробуємо з'ясувати на основі аналізу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання щодо формування конкурентоспроможності галузі та продукції висвітлено у роботах таких авторів: Портер М. [1], Коськовецька Н.М., Скоробогачова Н.Є. [2], Побережець Н.Б. [3], Борисова Т.М. [4], Балабанова Л.В., Холод В.В. [5], Драган О.І. [6], Фатхутдинов Р.А. [7], Гринь В.І. [8] та ін. Проблеми функціонування та перешкоди розвитку підприємств гірничодобувної промисловості України в сучасних умовах розглядав Рудько Г.І. [9]. Жовновач Р.І. досліджував особливості забезпечення інноваційного розвитку вітчизняних залізничних підприємств у процесі формування глобальних ланцюгів створення вартості [10]. Водночас, на нашу думку, потребують подальшого вивчення питання щодо конкурентоспроможності України на світовому ринку мінеральної продукції та перспективи її підвищення.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає у дослідженні тенденцій та проблем розвитку ринку мінеральної продукції України, визначені її позиції на світовому ринку та перспективи

підвищення конкурентоспроможності української мінеральної продукції на світовому ринку.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сталий та ефективний розвиток національної економіки, особливо її видобувної та переробної галузі, базується на потужному мінерально-сировинному комплексі, що формується на власній мінерально-сировинній базі. Мінерально-сировинна база — це сукупність ресурсів і запасів корисних копалин, які використовуються або можуть бути використані державою. Сьогодні у надрах України розвідано близько 8,8 тис. родовищ промислового значення з майже 100 видами корисних копалин. При цьому, 2,2 тис. — родовища горючих корисних копалин, 147 — металевих корисних копалин, 4676 — неметалевих корисних копалин, 1,7 — води підземні, лікувальні грязі та ропа [11; 12].

Мінеральні ресурси — природні речовини мінерального походження, що використовуються у господарстві як сировина або джерело енергії [12]. За обсягом розвіданих запасів вугілля, залізних, марганцевих і титаноцирконієвих руд, граніту, каоліну, калійних солей, сірки, вогнетривких глин, облицювального каменю, скляного піску й інших корисних копалин Україна належить до провідних країн світу. При цьому надра України ще мають значний потенціал для суттєвого нарощування видобутку матеріально-сировинної бази [11; 12].

Мінеральна сировинна продукція — важлива категорія міжнародної торгівлі, на яку припадало 19% товарного експорту в 2019 році. Сировинна політика багатьох країн спрямована на посилення режиму економії та створення резервних запасів критичних видів мінеральної сировини [13].

Наявність природних ресурсів, основну частку якої становить мінеральна продукція, в державі формує її фізичну здібність до економічного зростання. Але в сучасній економіці нестачу власних мінеральних ресурсів держава може компенсувати за рахунок міжнародної торгівлі. З іншого боку, значна частка як імпорту, так і експорту мінеральної продукції (більше 50%) формують залежність держави від світового ринку. Надлишкова кількість природних ресурсів може формувати "голландську хворобу".

Природні ресурси розподілені за регіонами та країнами світу нерівномірно. На території країн, що розвиваються, сконцентровано 50% світових непаливних мінеральних ресурсів, дві третини запасів нафти і 50% газу.

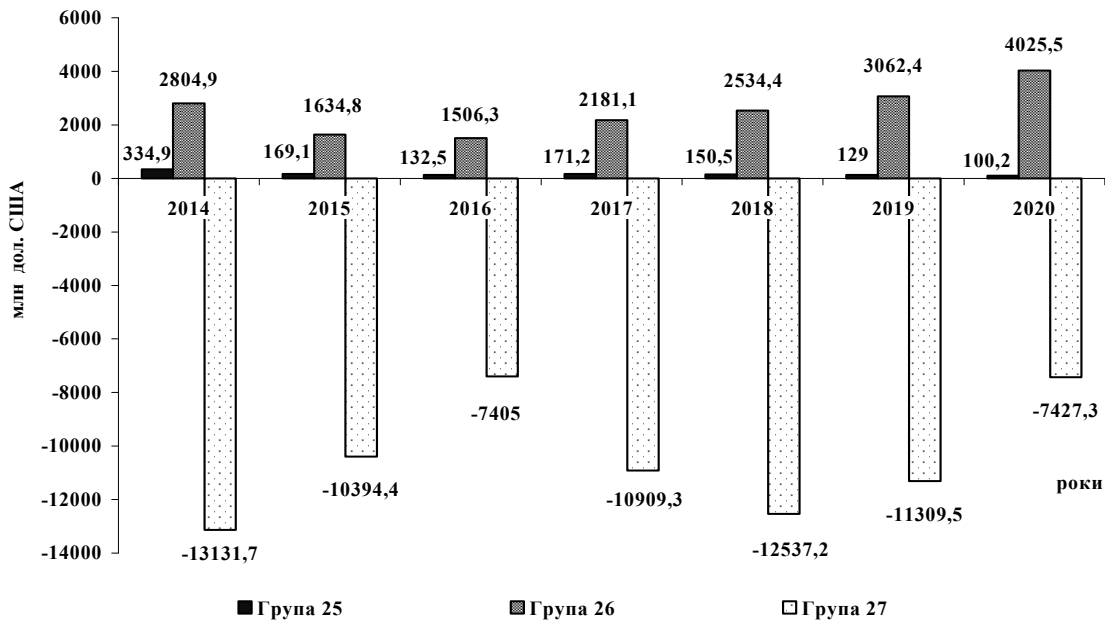

Рис. 1. Сальдо зовнішньої торгівлі мінеральної продукції України за групами 25–27 за 2016–2020 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано авторами за даними [16].

Переважна частина мінеральних ресурсів зосереджена в 30 зі 160 країн, що розвиваються. Східноєвропейські країни мають значні розвідані запаси мінеральної сировини. В Україні розвідано 117 видів корисних копалин, тому вона має статус провідної мінерально-сировинної країни світу [13]. Щодо окремих видів корисних копалин, то Україна посідає вагоме місце у світі та є першою в Європі за запасами марганцевих та залізних руд, титану, цирконію, урану, графіту, а також знаходиться в числі перших в Європі за запасами бурого та кам'яного вугілля, первинного каоліну, вторинного каоліну та вогнетривких глин, облицювального каменю (граніту, габро, лабрадориту), кварцового піску для скла [14].

Відповідно до Закону України "Про Митний тариф України" Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності відносить мінеральну продукцію до Розділу V "Мінеральні продукти", який поділяється на три групи: група 25 (сіль, сірка, землі та каміння, штукатурні матеріали, вапно та цемент); група 26 (руди, шлак і зола); група 27 (палива мінеральні, нафта і про-

дукти її перегонки, бітумінозні речовини, воски мінеральні) [15]. В статті увагу буде сконцентровано на непаливних мінеральних продуктах, що прямо формують конкурентоспроможність України на світових ринках мінеральних продуктів. Паливні мінеральні продукти, за якими Україна має великий дефіцит власного видобутку (рис. 1), безумовно опосередковано впливають на загальну конкурентоспроможність України, але є предметом іншого розгляду, мають альтернативні важелі і тому не будуть розглядатись у цій роботі.

Обсяги експорту мінеральної продукції в структурі ВВП демонструють негативну тенденцію протягом 2014–2020 рр. Частка експорту мінеральної продукції у структурі ВВП України протягом аналізованого періоду зменшилася з 4,6% до 3,2%. А частка українського експорту мінеральною продукцією у структурі світового експорту є незначною. Водночас протягом 2014–2020 рр., цей показник збільшився на 0,11% (з 0,18% у 2014 р. до 0,29% у 2020 р.), демонструючи невелике падіння у 2018 р. [16]. Геогра-

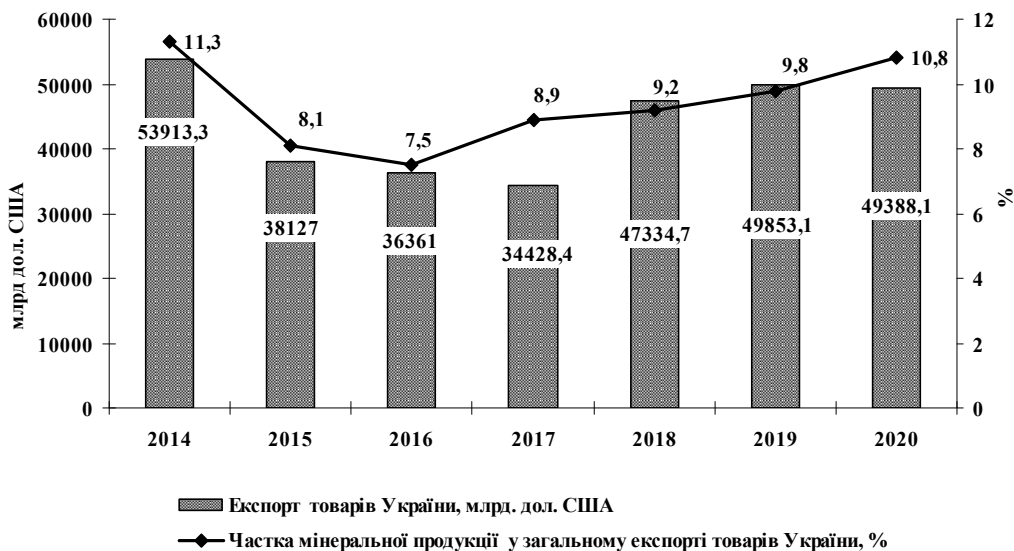

Рис. 2. Частка експорту мінеральної продукції у загальному експорті товарів України протягом 2014–2020 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [16].

фічна структура експорту України мінеральною продукцією за регіонами протягом 2018—2020 рр. змінилася. Лідуючі позиції в 2018 р. займали країни ЄС (61,95%), але у 2020 р. найбільша частка експорту України мінеральної продукції припадала на країни Азії (52,84%). Основними торговельними партнерами у 2020 р. за експортом України були такі країни: Китай (47% від загального обсягу експорту української мінеральної продукції або 2504 млн дол.), Польща (9,4% або 497 млн дол.), Чехія (6,5% або 345 млн дол.), Австрія (5,6% або 295 млн дол.), Угорщина (3,6% або 190 млн дол.), Румунія (3,3% або 176 млн дол.), Німеччина (2,5% або 130 млн дол.), Росія (2,4% або 125 млн дол.), Туреччина (2% або 104 млн дол.), Словаччина (1,8% або 97 млн дол.) [17].

Найбільшими світовими експортерами мінеральної продукції у 2020 р. були США, Росія, Саудівська Аравія, Австралія, ОАЕ, Канада тощо. Як видно з рисунка 2, протягом 2014—2020 рр. частка мінеральної продукції у загальних обсягах експорту товарів України зменшилась на 0,6% (з 11,3% у 2014 р. до 10,7% у 2020 р.). Обсяги експорту української мінеральної продукції в грошовому виразі протягом 2015—2020 рр. зростали, після їх різкого падіння у 2015 р. — на 49% порівняно із 2014 р. Частка експорту мінеральної продукції у структурі ВВП України протягом аналізованого періоду зменшилась на 1,4%, демонструючи незначне зростання у 2017 р., та склала лише 3,2% ВВП країни у 2020 р. Частка українського експорту всієї мінеральної продукції у структурі світового експорту є незначною і складає менше половини відсотка [16].

Скорочення частки експорту мінеральної продукції у загальному експорті товарів України було пов'язано: із скороченням видобутку; нестабільною економічною та політичною ситуацією в країні; закриття ринку Росії для української продукції. Український імпорт мінеральної продукції значно переважає експорт (рис. 3), що визначається критичністю енергетичного імпорту (паливна мінеральна продукція) в нашу країну. Зниження імпорту мінеральної продукції у 2020 р. більш ніж на третину обумовлений кризою економічної активності, пов'язаною з пандемією Ковід-19 і не формує довгострокової тенденції. На імпорт мінеральної продукції припадає 15,6% загальних обсягів імпорту України.

Протягом 2014—2020 рр. експорт мінеральної продукції із України у вартісному вираженні збільшився по товарам 26 групи на 27,3% до 4421 млн дол. (83,3% від загальних обсягів експорту мінеральної продукції України). Основними країнами-експортерами продукції даної групи виступають такі, як Австралія (35,7% від загальних обсягів експорту даного виду продукції), Бразилія (11,4%), Чилі (8%), Перу (5,2%), Південна Африка (5%). Україна посідає дев'яту позицію серед країн-експортерів мінеральної продукції групи 26 (рис. 4) [17].

Український експорт продукції групи 25 у 2020 р. зменшився на 42,6% до 355,8 млн дол. США, групи 27 — майже в 4 рази, до 530,4 млн дол. Таким чином, частка групи 25 від загального експорту мінеральної продукції України склала 6,7%, порівняно із часткою у 10,14% у 2014 р. Частка групи 27 — 10%, порівняно із майже 33% у 2014 р. (рис. 4) [17]. Основними країнами-експортерами продукції групи 25 виступають такі, як Китай (7,6% від загальних обсягів експорту даного виду продукції), Туреччина

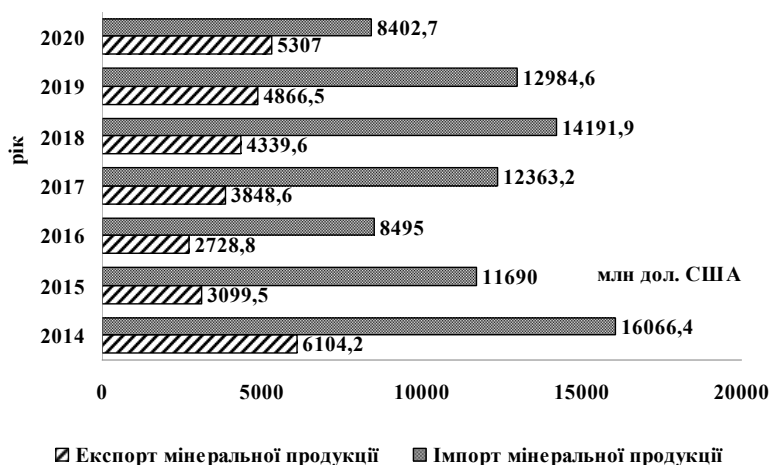

Рис. 3. Динаміка торгівлі мінеральною продукцією України протягом 2014—2020 рр., млн дол. США

Джерело: побудовано авторами за даними [17].

(6,8%), США (5,4%), В'єтнам (5,2%), Німеччина (5,1%). Україна посідає 32 позицію серед країн-експортерів мінеральної продукції даної групи. Країнами-експортерами продукції групи 27 — США (10,3% від загальних обсягів експорту даного виду продукції), Росія (9,4%), Саудівська Аравія (8,7%), ОАЕ (4,8%), Канада (4,6%). Україна посідає 89 позицію серед країн-експортерів мінеральної продукції даної групи [17].

У 2020 р. 79,9% від загальних обсягів експорту мінеральної продукції припадало на залізні руди та концентрати (табл. 1), при цьому основними країнами, до яких експортувалась дана продукція, були Китай, Польща, Чехія, Австрія, Німеччина. На електричну енергію припадало 5,3%, основними одержувачами були: Угорщина, Польща, Румунія. На експорт глини, андалузиту, кіанітів та силіманітів припадало 3,6% і експорт був направлений у такі країни: Іспанія, Італія, Росія, Польща, Туреччина. Частка титанових руд та концентратів у загальних обсягах експорту мінеральної продукції склала 2,6%, експорт був направлений у Мексику, Чехію, Росію, Китай, Туреччину тощо. На експорт нафтових олій припадало 1,9%, основними країнами одержувачами виступали: Латвія, Греція, Румунія, Угорщина, Литва. На масла та інші продукти перегонки припадав 1% загальних обсягів експорту мінеральної продукції, експорт здійснювався до Литви, Естонії, Чехії, Польщі, Туреччини тощо [17].

Серед видів мінеральної продукції України, які впевнено конкурують на світовому ринку (входять у п'ятірку світових експортерів), варто виділити такі (табл. 1): 3

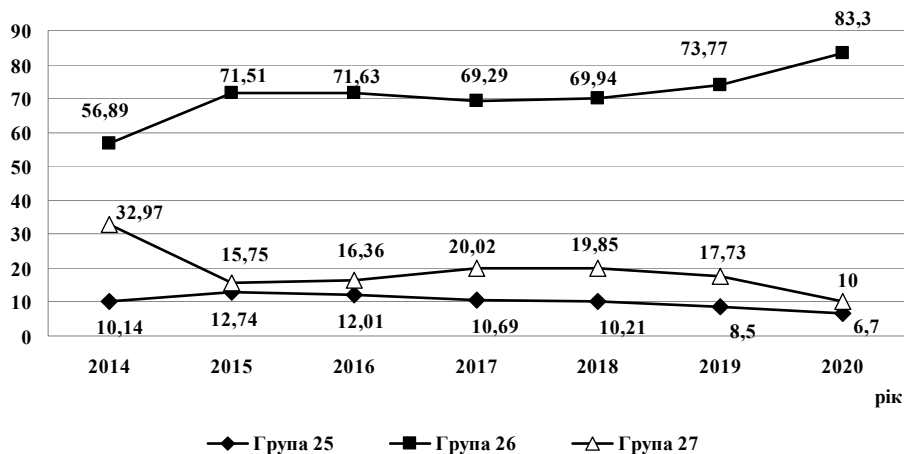

Рис. 4. Частка експорту товарів за групами 25—27 у структурі експорту мінеральної продукції України протягом 2014—2020 рр., %

Джерело: побудовано авторами за даними [17].

Таблиця 1. Основні показники позиції на світовому ринку української мінеральної продукції протягом 2016–2020 рр.

п/п	Товари	Місце України за обсягами експорту в рейтингу країн експортерів					Темпи зміни обсягів експорту в грошовому виразі 2020/ 2016, %	Темпи зміни обсягів експорту у натуральному виразі 2020/ 2016, %	Частка експорту деяких видів мінеральної продукції у загальному експорті мінеральної продукції України, 2020, %
		2016	2017	2018	2019	2020			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Залізні руди та концентрати	5	5	5	5	5	+132	+18	79,9
2	Електрична енергія	30	29	26	25	25	+85	-	5,3
3	Глини, андалузиту, кіаніти та силіманіти	4	3	3	3	3	+9	-13	3,6
4	Титанові руди та концентрати	4	4	5	4	4	+64	+14	2,6
5	Нафтові олії та олії, отримані з бітумних мінералів	96	88	84	80	80	+19	+11	1,9
6	Масла та інші продукти перегонки	29	29	26	32	34	- 30	-17	1,0
7	Каолін та інші каолінові глини	9	8	8	8	10	+6	-8,5	0,9
8	Цемент	79	80	62	62	48	+305	+139	0,65
9	Галька, гравій, щебінь	19	17	21	24	24	-25	-50	0,56
10	Смола, перегнана з бурого вугілля, торфу	7	7	6	6	5	+44	+28	0,52

Джерело: розраховано авторами за даними [17].

позиція за обсягами експорту глини, андалузиту, кіаніти та силіманіти, 4 позиція — за обсягами експорту титанових руд та концентратів, 5 позиція — за обсягами експорту залізних руд та концентратів. За останні 5 років на дві сходинки покращилась позиція України в світі (з 7 на 5 місце) за товарною позицією — смоли, перегнаної з бурого вугілля, торфу [17].

Розглянемо детально стан та динаміку експорту, за визначеними найвпливовішими у світі товарними позиціями українського експорту мінеральної продукції.

Залізні руди та концентрати, що становлять майже 80% українського експорту мінеральної продукції, хоча і підносять Україну на п'яту сходинку світових експортерів такої продукції, але формують всього 3% світового експорту. Взагалі, на світовому ринку залізних руд та концентратів майже 75% експорту формують два найкрупніших гравці: Австралія і Бразилія (табл. 2). Також до найбільших експортерів залізних руд та концентратів і основних конкурентів України належать Південна Африка та Канада. Обсяги експорту залізних руд та концентратів України протягом 2016–2020 рр. збільшилися на 132% [17].

Таблиця 2. Найбільші експортери залізних руд та концентратів у світі, млн дол. США

Рейтинг країн-експортерів мінеральної продукції у 2020 р.	Країни експортери	2016	2017	2018	2019	2020	Темп зміни 2020/ 2016, %	Частка у світовому експорті мінеральної продукції у 2020 р., %
	Світ	70760	93450	92078	120977	140051	+98	-
1	Австралія	39411	49284	46774	65846	78360	+99	55,9
2	Бразилія	13289	19199	20216	22182	25789	+94	18,4
3	Південна Африка	3634	4569	4246	5749	6099	+68	4,4
4	Канада	2883	3519	4116	4948	5714	+98	4,1
5	Україна	1827	2589	2869	3398	4239	+132	3,0
6	Індія	1005	1651	1256	2358	3875	+286	2,8
7	Швеція	1606	2276	2383	2574	3005	+87	2,1
8	Росія	802	1588	1598	2090	1978	+147	1,4
9	Китай	57	422	793	1486	1626	+2752	1,2
10	Чилі	816	1029	971	650	1423	+74	1,0

Джерело: складено авторами за даними [17].

Сприятливим фактором для зростання українського експорту є динаміка світової ціни на залізну руду. Підвищення ціни на залізну руду сприяє розвитку видобутку, оскільки раніше нерентабельні проекти стають більш привабливими. У 2020 р. в Україні виготовили 72 млн т залізорудної сировини, з яких 46,3 млн т — було відправлено на експорт (рис. 5).

Ринкова вартість залізної руди з 2010 р. визначається індексом Platts IODEX (порівняльна оцінка спотової ціни на руду, що фізично постачається і включає 62% заліза, 2,25% глинозема, 4% кремнезема і 0,09% фосфора). Ринок залізної руди має такі особливості: позиція зосереджена у невеликій кількості країн, головними з яких є Австралія та Бразилія, а головним споживачем залізної руди є КНР. Це визнає два головні фактори зміни світової вартості руди: 1) коливання обсягів виробництва сталі у КНР; 2) можливі проблеми у здійсненні поставок (катастрофи на рудниках, природні лиха та інше). КНР останні 5 років збільшила виробництво сталі з 800 до 1100 млн тонн у 2020 р. Для додаткового виробництва 300 млн тонн сталі потрібно близько 400 млн тонн залізної руди. І якщо позитивна динаміка збільшення виробництва сталі в КНР буде зберігатися, то буде зростати і попит на залізну руду. Зазначимо, що КНР має нульові ставки ввізних мит на імпорт залізної руди і не проводить інших нетарифних обмежень. Вільний вхід для залізної руди на ринок КНР обумовлений відсутністю необхідності китайського уряду захищати власних виробників руди. Стратегічно КНР визнали недоцільність власного виробництва, у зв'язку з низьким вмістом заліза у китайських покладах залізної руди та дешевим імпортом.

Внутрішня собівартість залізної руди залежить від способу видобутку та вмісту заліза у породі, що добувається. Багаті руди (вміст заліза більше 60%) можна використовувати

ти в металургії без збагачення. Бідні руди додатково проходять ще процес збагачення. На світовому ринку багаті руди з високим (близько 70%) вмістом заліза стикаються з меншою конкуренцією. В Австралії при відкритому видобутку добувають багату залізну руду з великим вмістом великокускового матеріалу. Для порівняння в Україні частка заліза при відкритому видобутку становить до 35%, тобто українські підприємства мають додаткові витрати на збагачення руди. Фактично, українські руди, за своїми характеристиками співставні з бразильськими.

У 2020 р. Україна експортувала залізні руди у 33 країни світу. Лідруючі позиції у географічній структурі експорту залізних руд та концентратів, крім Китаю, посіли Польща — 9,1% (4227,5 тис. т за ціною 88,7 дол./т), Чехія — 8,6% (3959,3 тис. т за ціною 105,3 дол./т), Австрія — 6% (2759,3 тис. т за ціною 105,3 дол./т), Словаччина — 2,6% (1212,4 тис. т за ціною 72,3 дол./т) (рис. 6) [37]. Зазначимо, що експорт української залізної руди сягав максимуму у 2013 р. (1 731 млн дол. США), різко, майже втричі, впав у 2016 р. (627 млн дол. США), а у 2020 р. — сягнув історичного максимуму — 2,5 млрд дол. США [18]. Водночас частка КНР в українському експорті залізної руди зростає з 34% у 2016 р. до 59,1% у 2020 р. Сучасні тренди підвищення ціни залізної руди і незначне корегування протягом 2021—2021 рр. формує реальні перспективи збільшення українського експорту залізної руди.

На рисунку 7 представлено основні підприємства-виробники залізних руд та концентратів в Україні у 2020 р. Найбільша частка виробленої залізорудної сировини припадала на Метінвест — 38% або 27,4 млн т, на другому місці Південний ГЗК — 16,1% або 11,6 млн т, на третьому місці Ferrexpo — 15,8% або 11,4 млн т [19]. У контексті посилення конкурентних позицій України позитивними є ініціативи Метінвеста та Ferrexpo щодо збільшення обсягів виробництва преміальної продукції — окатків зі вмістом заліза в 67% — 70%. На цьому сегменті ринку, як зазначалось вище, нижче конкуренція.

Найбільшу частку в світовому експорті (10,4%) з усієї мінеральної продукції та 3 позицію в світі Україна посідає по глині, андалузиту, кіаніту та силіманіту. Протягом 2016—2020 рр. обсяги експорту глини, андалузиту, кіаніту та силіманіту мали значні коливання до + 36% у 2017 та 2018 рр. (табл. 3). Близько 97% експорту цієї групи складає глина вогнетривка (ТН 250830) [17].

У 2020 р. глини, андалузиту, кіаніти та силіманіти Україна експортувала у 38 країн світу. Обсяги реалізації порівняно з 2018 р. (4,9 млн т) зменшилися на 16,3% до 4,1 млн т (рис. 8). Сума виручки у 2020 р. становила 192 млн дол. проти 223 млн дол. у 2019 р. (або на 14% менше).

Основними покупцями української глини, андалузиту, кіаніту та силіманіту в 2020 р. були Італія — 27% (1097,8 тис. т за ціною 47,43 дол./т), Іспанія — 26,1% (1061,8 тис. т за ціною 49,25 дол./т), Росія — 17,5% (711,4 тис. т за ціною 41,13 дол./т), Польща — 10,1% (412,5 тис. т за ціною 46,1 дол./т), Туреччина — 6% (244,8 тис. т за ціною 60,83 дол./т) від загального експорту цього виду продукції (рис. 9) [17].

Споживання титанових руд та концентратів у світі щорічно збільшується, тому для українських експортерів даний ринок є дуже перспективним. Щодо конкурентів, то Україна посідає 4 позицію у

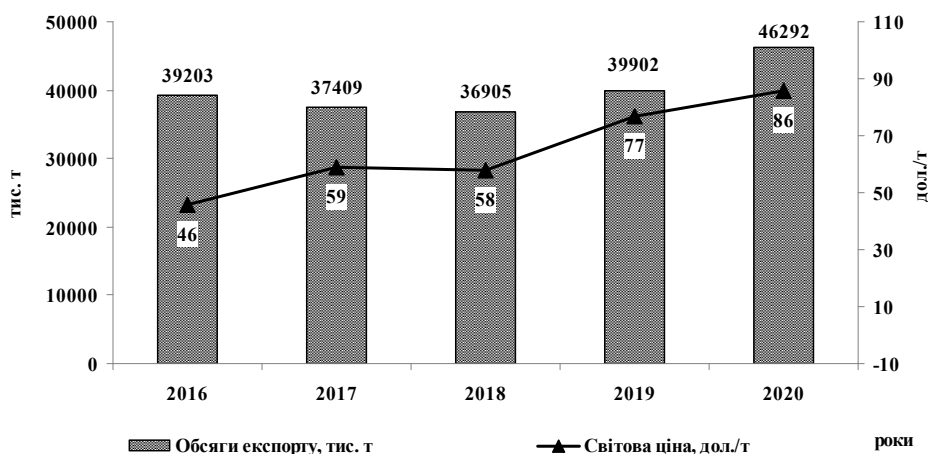

Рис. 5. Динаміка експорту залізних руд та концентратів України

Джерело: побудовано авторами за даними [17].

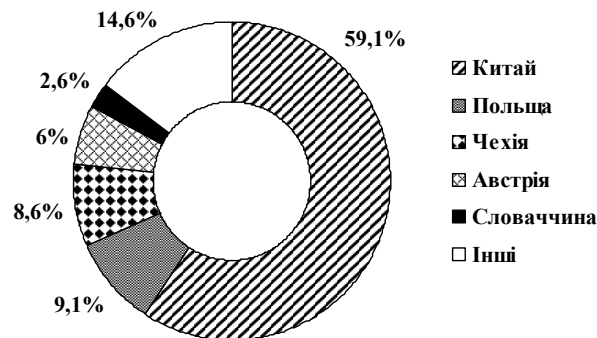

Рис. 6. Географічна структура експорту залізних руд та концентратів України у 2020 р.

Джерело: побудовано авторами за даними [17].

рейтингу експортерів титанових руд та концентратів, при цьому на Південну Африку, Сьєрру-Леоне та Мозамбік припадало у 2020 р. 26%, 10% та 9,7% світового експорту цього виду продукції. Протягом 2016—2020 рр. експорт титанових руд та концентратів Україною збільшився на 54 млн дол. або на 64%. Міжнародна торгівля титановими рудами та концентратами оцінювалася приблизно в 5320 тис. т у 2020 р., з яких Україна забезпечувала майже 10% (табл. 4) [17].

Основними виробниками титанових руд (ільменітових, рутилових і цирконієвих руд) і концентрату відносяться Вільногірський гірничо-металургійний комбінат (ВГМК), Іршанський гірничо-збагачувальний комбінат (ІГЗК), ТОВ ВКФ "Велта", ТОВ "Валки-Ільменіт", Міжрічинський ГЗК, Демурінський ГЗК, ТОВ "Кольорові метали" [20].

У 2020 р. Україна знизилася обсяги експорту титанових руд та концентратів на 14,7% порівняно з 2019 р. до 530 тис. т (рис. 10). У грошовому виразі експорт зменшився на 11% — до 138 млн дол. Варто зауважити, що в

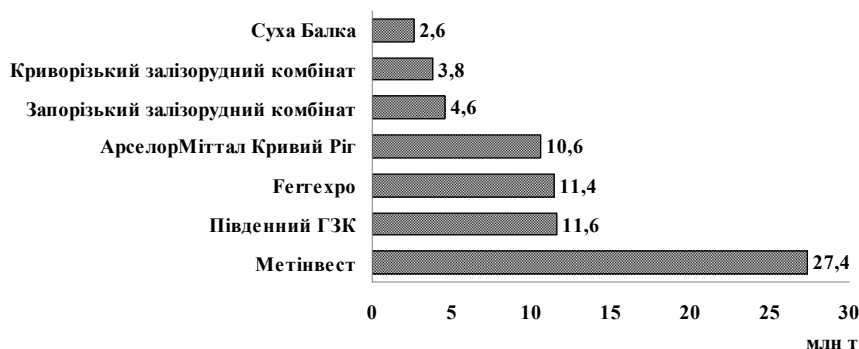

Рис. 7. Основні підприємства-виробники залізних руд та концентратів в Україні у 2020 р., млн т

Джерело: побудовано авторами за даними [19].

Таблиця 3. Найбільші експортери глини, андалузиту, кіаніту та силіманіту у світі, млн дол. США

Рейтинг країн-експортерів мінеральної продукції у 2020 р.	Країни експортери	2016	2017	2018	2019	2020	Темп зміни 2020/2016, %	Частка у світовому експорті мінеральної продукції у 2020 р., %
	Світ	1784	2000	2115	1994	1849	+4	-
1	США	353	391	399	378	320	-9	17,3
2	Китай	241	282	297	269	301	+25	16,3
3	Україна	176	240	241	223	192	+9	10,4
4	Німеччина	190	193	185	170	150	-21	8,1
5	Туреччина	62	69	79	92	103	+66	5,6
6	Іспанія	88	93	106	99	92	+4,5	5,0
7	Індія	87	87	103	100	86	-1	4,7
8	Нідерланди	71	84	86	76	84	+18	4,5
9	Франція	80	80	88	80	65	-19	3,5
10	Південна Африка	34	46	54	55	45	+32	2,4

Джерело: складено авторами за даними [17].

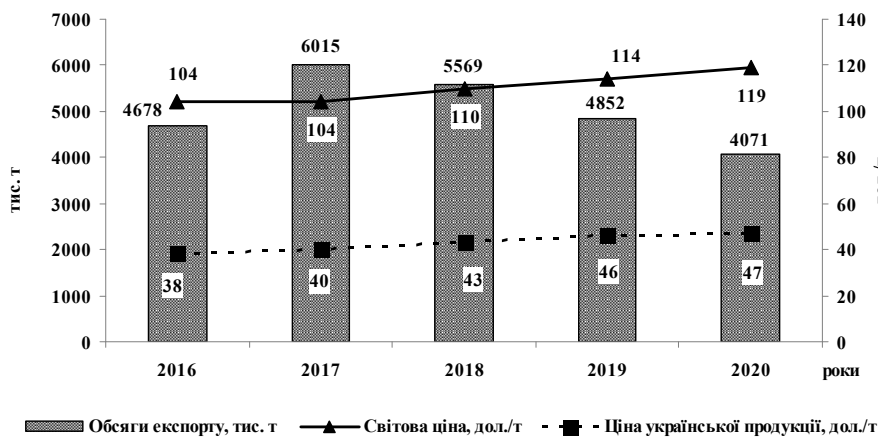

Рис. 8. Динаміка експорту глини, андалузиту, кіаніту та силіманіту України

Джерело: побудовано авторами за даними [17].

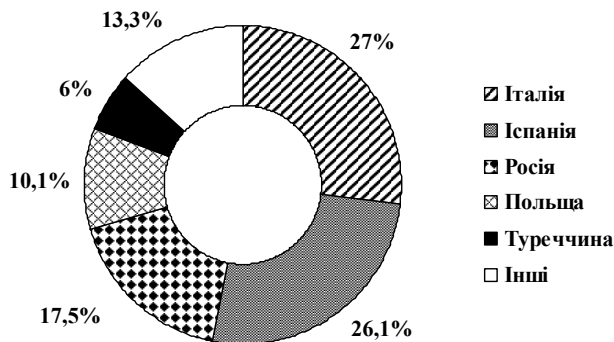

Рис. 9. Географічна структура експорту глини, андалузиту, кіаніту та силіманіту України у 2020 р.

Джерело: побудовано авторами за даними [17].

останні роки цінова кон'юнктура на світовому ринку титанових руд та концентратів була доволі сприятливою. На сучасному етапі світова цінова кон'юнктура стабільна і має певні перспективи росту. Баланс попиту та пропозиції також стабільний. Середня ціна експортних титанових руд та концентратів у 2020 р. становила 261 дол./т, що на 5% більше порівняно з 2019 р. (249 дол./т). Виручка від експорту титанових руд та концентратів у 2020 р. становила 138 млн дол. (табл. 6) [17].

У 2020 р. титанові руди та концентрати було експортовано у 42 країни світу. При цьому 118,1 тис. т, або 22,3% відвантажених титанових руд та концентратів

було реалізовано до Мексики за ціною 210,6 дол./т, Чехії — 21,3% (112,5 тис. т за ціною 208,9 дол./т), Китаю — 12,1% (63,9 тис. т за ціною 211,5 дол./т), Єгипту — 11,5% (61,3 тис. т за ціною 159,7 дол./т) та Росії — 8,5% (44,9 тис. т за ціною 308,7 дол./т) (рис. 11). У 2020 р. позитивне сальдо складало 137,5 млн дол., що на 11% менше порівняно з 2019 р. (154 млн дол.) [17].

В Україні виробляється до 1 млн т титанових концентратів на рік, при цьому основні їх обсяги відправляються на експорт. Це пов'язано з дефіцитом потужностей в титановому виробництві, а також відсутністю значного внутрішнього споживання. Тому Україна експортує концентрат і напівфабрикати, а також продукцію з невисокою доданою вартістю: титанові шлак і губку, діоксид титану. Ситуація могла б змінитися, якби держава докладла зусиль щодо залучення іноземних стратегічних інвесторів. Однак питання інтересу нерезидентів залишається відкритим [20].

Хоча діючі потужності можна віднести до застарілих, але наявність даних копалин і потужностей вже вагома конкурентна перевага. Крім того, в Україні є значні запаси ільменитових руд, тобто сировини для виробництва титану. За оцінками експертів, Україна посідає третє місце у світі за запасами титанової сировини з показником в 94 млн т (11% світових запасів). Перші дві позиції займають Австралія та Китай із запасами в 279 млн т (34,1%) і 230 млн т (28,2%) відповідно. При цьому Україна має лише один і, до того ж, застарілий Запорізький титано-магнієвий комбінат номінальною потужністю 20 тис. титанової губки на рік. Натомість фактично підприємство випускає значно менше продукції. На рік Україна виробляє всієї титанової продукції (концентрат, пігмент, губка, вироби з титану) на суму 350—400 млн дол., але за наявних запасів сировини могла б випускати в рази більше [21].

Україна увійшла у топ-10 країн світу за обсягами експорту смоли, перегнаної з бурого вугілля або з торфу, зайнявши 5 місце та забезпечивши 6,3% світового експорту даного виду продукції у 2020 р. Протягом 2016—2020 рр. обсяги експорту смоли, перегнаної з бурого вугілля або з торфу збільшилися на 8 млн дол. або на 44% (табл. 5) [17].

У 2020 р. обсяги експорту смоли, перегнаної з бурого вугілля або з торфу, порівняно до 2019 р. (122 тис. т) збільшилися на 52,5% до 186 тис. т. (рис. 12). Збут цього продукту здійснено в 11 країн світу. Сума виручки у 2020 р. становить 27 млн дол. проти 26 млн дол. у 2019 р. [17].

Основними ринками українського експорту смоли, перегнаної з бурого вугілля або з торфу, у 2020 р. були Бельгія — 33,9% від загального експорту цього виду продукції (62,9 тис. т за ціною 125,53 дол./т), Чехія — 23,1% (43,3 тис. т за ціною 137,74 дол./т), Румунія — 19,9% (37,1 тис. т за ціною 160,46 дол./т), Данія — 13,4% (25 тис. т за ціною 209,36 дол./т) та Росія — 3% (5,5 тис. т за ціною 82,73 дол./т) (рис. 13) [17].

За промислово-економічним значенням у загальнодержавній програмі розвитку мінерально-сировинної бази України, визначені чотири групи мінеральної сировини належать до категорії А — види мінеральної си-

ровини, що інтенсивно видобуваються в Україні та відчутно впливають на економіку держави, вони характеризуються значними розвіданими запасами та є предметом експорту або можуть розглядатися такими з метою забезпечення в стислі строки надходжень до державного бюджету [22]. Метою Програми є забезпечення потреб національної економіки у мінеральних ресурсах за рахунок власного видобутку, зменшення залежності України від імпорту мінеральних ресурсів та збільшення експортного потенціалу країни за рахунок власного видобутку корисних копалин, що мають великий попит на світовому ринку. Вказана мета у повній мірі відображає сучасні світові практики та європейські принципи сталого розвитку. Пріоритетним завданням Програми є концентрація зусиль, в умовах обмежених фінансових ресурсів, удосконалення структури запасів та перспективних ресурсів — стратегічно важливих для держави корисних копалин і критичної мінеральної сировини, а також відповідна активізація геологічного вивчення надр із застосуванням сучасних пошуково-розвідувальних та інформаційних технологій [11; 23].

Для вирішення проблеми розвитку мінерально-сировинної бази України як матеріальної основи зростання національної економіки необхідний баланс між використанням ресурсів державою та приватним бізнесом, а також запровадження інноваційно-інвестиційного механізму надрокористування. Це в свою чергу надасть можливість Україні посилити свої конкурентні позиції як експортера мінеральної продукції на світових ринках та зменшити залежність від імпорту окремих видів мінеральної сировини. Основними шляхами вирішення існуючих проблем України щодо забезпечення конкурентоспроможності мінеральної продукції на світових ринках є такі:

- концентрація зусиль, у т. ч. щодо фінансування, на пріоритетних напрямках розвитку мінерально-сировинної бази, пошуках та розвідці родовищ корисних копалин, насамперед стратегічно важливих для національної економіки, а також критичної мінеральної сировини;
- активізація робіт щодо геологічного вивчення надр із використанням нових методів і технологій пошуків і розвідки родовищ корисних копалин;
- диференціація підходів щодо оцінки запасів і перспективних ресурсів мінеральної сировини, впровадження раціональних способів розробки комплексних родовищ, відтворення ресурсного потенціалу регіонів з інтенсивним видобутком корисних копалин;
- активізація міжнародного співробітництва з питань геологічного вивчення, раціонального використання і охорони надр [11].

Також урядом України у 2017 р. було ухвалено Експортну стратегію України відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1017-р "Про схвалення Експортної стратегії України ("дорожньої карти" стратегічного розвитку торгівлі) на 2017—

Таблиця 4. Найбільші експортери титанових руд та концентратів у світі, млн дол. США

Рейтинг країн-експортерів мінеральної продукції у 2020 р.	Країни експортери	2016	2017	2018	2019	2020	Темп зміни 2020/ 2016, %	Частка у світовому експорті мінеральної продукції у 2020 р., %
	Світ	1066	1551	1661	1824	1867	+75	-
1	Південна Африка	374	639	595	569	485	+30	26
2	Сьєрра-Леоне	0,018	0,796	1	202	185	+1027700	10
3	Мозамбік	139	157	186	199	181	+30	9,7
4	Україна	84	105	126	155	138	+64	7,4
5	В'єтнам	10	8	15	13	134	+1240	7,2
6	Кенія	109	133	152	136	118	+8	6,3
7	Сенегал	47	79	75	92	108	+130	5,8
8	Мадагаскар	39	75	58	82	97	+149	5,2
9	Австралія	64	85	77	87	80	+25	4,3
10	Індія	84	88	105	68	72	-14	3,9

Джерело: складено авторами за даними [17].

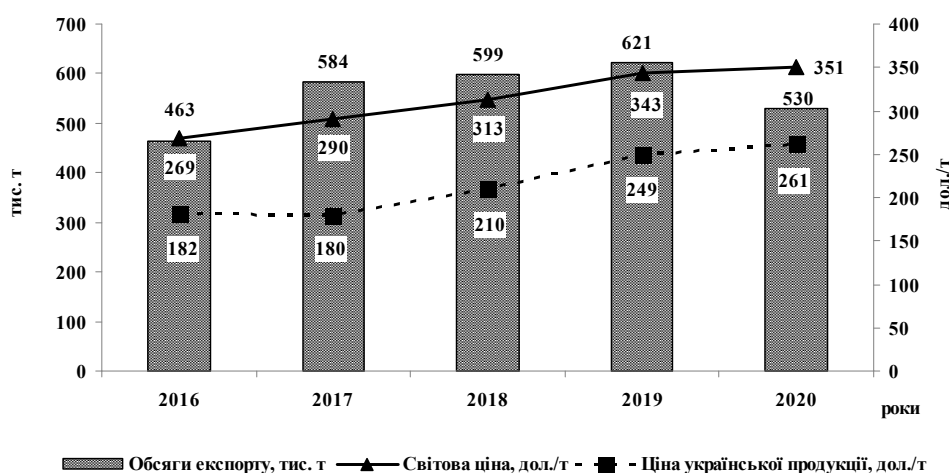

Рис. 10. Динаміка експорту титанових руд та концентратів України

Джерело: побудовано авторами за даними [17].

2021 рр.". Основними завданнями вказаної стратегії є такі:

- зміцнення комплексної інституційної основи для стимулювання інновацій;
- посилення інноваційного потенціалу підприємств;
- поліпшення правових та економічних умов для здійснення міжнародної торгівлі;
- вдосконалення координації діяльності інституцій з підтримки торгівлі, залучених до реалізації торговельної політики та розвитку експорту;
- покращення координації та взаємодії мережі інституцій, що надають експортерам послуги з підтримки бізнесу та торгівлі;

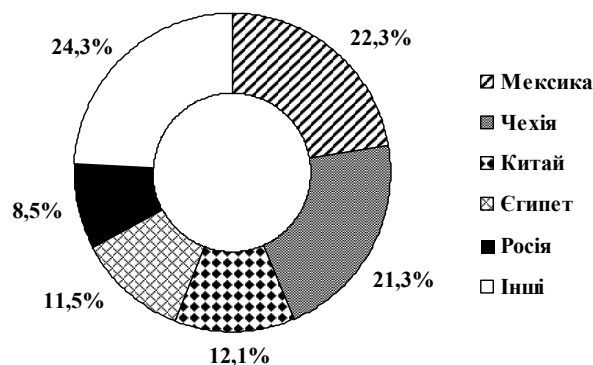

Рис. 11. Географічна структура експорту титанових руд та концентратів України у 2020 р.

Джерело: побудовано авторами за даними [17].

Таблиця 5. Найбільші експортери смоли, перегнаної з бурого вугілля, торфу у світі, млн дол. США

Рейтинг країн-експортерів мінеральної продукції у 2020 р.	Країни експортери	2016	2017	2018	2019	2020	Темп зміни 2020/2016, %	Частка у світовому експорті мінеральної продукції у 2020 р., %
	Світ	352	570	875	607	429	+22	-
1	Польща	63	106	178	108	66	+5	15,4
2	США	45	50	54	60	47	+4	11,0
3	Туреччина	22	37	44	45	37	+68	8,6
4	В'єтнам	2	6	23	25	29	+1350	6,8
5	Україна	19	24	41	26	27	+44	6,3
6	Росія	28	97	191	57	24	-14	5,6
7	Нідерланди	20	26	36	24	18	-10	4,2
8	Франція	19	34	51	35	16	-16	3,7
9	Німеччина	11	17	19	15	16	+45	3,7
10	Італія	13	15	25	21	15	+15	3,5

Джерело: складено авторами за даними [17].

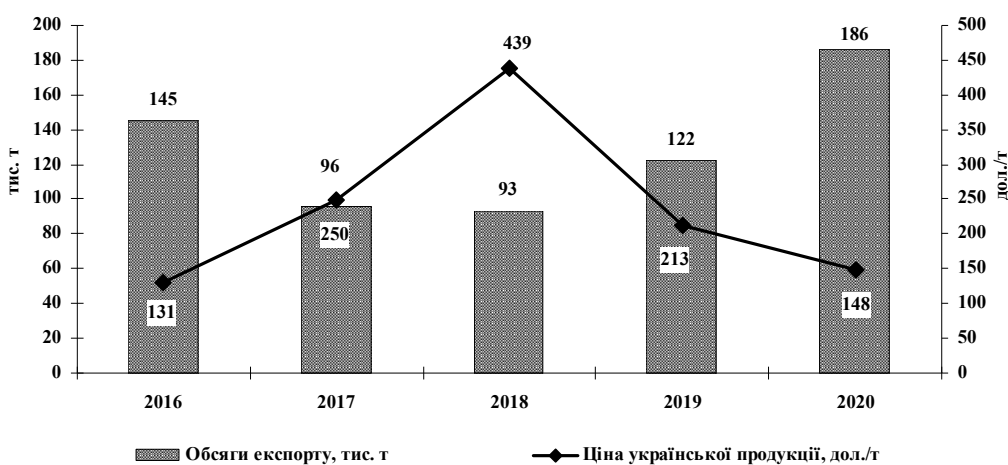

Рис. 12. Динаміка експорту смоли, перегнаної з бурого вугілля, торфу України

Джерело: побудовано авторами за даними [17].

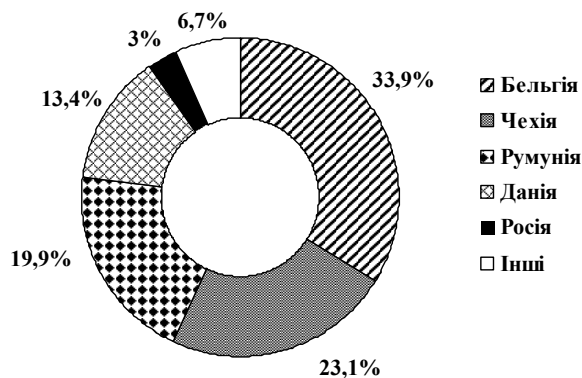

Рис. 13. Географічна структура експорту смоли, перегнаної з бурого вугілля або з торфу України у 2020 р.

Джерело: побудовано авторами за даними [17].

- стимулювання підприємницької діяльності серед підприємств;
- покращення управлінських навичок серед працівників діючих підприємств, зокрема малих та середніх;
- забезпечення відповідності системи освіти потребам підприємств [25].

Потрібно зауважити, що формування будь-якої стратегії повинно враховувати різні аспекти та напрями її реалізації, тому для забезпечення провідних позицій України на світових ринках мінеральної продукції необхідне узгодження дій різних органів влади. Зокрема, дуже важливим є вирішення питання щодо запровадження

нової стимулюючої моделі оподаткування підприємств мінерально-сировинного комплексу, розробка і затвердження Кабінетом Міністрів України відповідного законопроекту. На рисунку 14 показано розміри рентних ставок за користування надрами в різних країнах світу, у т.ч. й в Україні [26]. Такі дії можуть сприяти залученню додаткових ресурсів у розвиток мінерально-сировинного комплексу України, вплинути на формування експортних цін на мінеральну продукцію та, в кінцевому результаті, підвищити її конкурентоспроможність на світових ринках.

До головних проблем розвитку мінерально-сировинного комплексу України варто віднести підвищення рівня корупції у сфері добування корисних копалин, недосконалість законодавства та відсутність гарантованих прав власності суб'єктів гірничої діяльності на корисні копалини в надрах, збільшення податків та соціальних виплат [27]. Основними прогалинами в українському законодавстві щодо видобутку мінеральної сировини є такі:

- відсутність сприятливих нормативно-правових умов для формування ринкових відносин у сфері розробки надр та добування мінеральної сировини;
- відсутність ефективного контролю з боку держави щодо користування надрами, раціонального видобутку і використання мінеральних ресурсів та унеможливлення тіньового незаконного їхнього видобутку;
- відсутність екологічних питань у законодавстві щодо розробки кар'єрів та видобутку мінеральних ресурсів, тобто не існують однозначні правові норми та гарантії щодо охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів під час користування надрами;
- відсутність належної системи оподаткування в даній сфері;
- відсутність правових норм щодо встановлення прав власності на мінеральні ресурси;
- у законодавстві відсутні конкретні правові норми щодо відповідальності та відшкодування збитків державі за незаконний тіньовий видобуток списаних або нерентабельних запасів і прогнозних ресурсів корисних копалин у надрах, які не обліковані Державним балансом корисних копалин [27].

Ще однією перешкодою на шляху посилення позицій України на світових ринках є рівень розвитку логістики у країні. За даними Світового банку, у 2018 р. Україна зайняла 69 позицію у рейтингу ефективності логістики (LPI) із показником 2,83 бали з п'яти можливих (табл. 6). Низькі позиції України в цьому індексі викликані такими факторами, як збройні конфлікти на території держави та занадто дорога вартість логістичних послуг [28]. Зазначений індекс є інтерактивним інструментом порівняльного аналізу логістичних профілів країн і допомагає встановити країнам виклики та можливості, з якими вони стикаються у сфері торговельної логістики, і визначити шляхи підвищення ефективності у логістичній діяльності. LPI базується на всесвітньому опитуванні операторів на місцях (глобальних експедиторів та експрес-перевізників) та кількісних даних щодо ефективності ключових складових логістичного ланцюга.

У 2018 р. найвищі показники були за такими субіндексами у рейтингу ефективності логістики, як "Відстеження проходження вантажів" (52 місце) та "Своєчасність поставок" (56 місце). Найнижчі показники спостерігались за такими субіндексами: "Інфраструктура" (119 позиція), "Митниця" (89 позиція), "Міжнародні перевезення" (68 позиція) та "Якість і компетентність" (61 позиція).

Відсутність відповідної інфраструктури та подорожчання доставок негативно впливають на формування конкурентоспроможності України на світових ринках, оскільки створюють перешкоди на шляху формування ефективних та міцних зв'язків із міжнародними партнерами та підвищують кінцеву вартість ціни продукції (рис. 15).

Розробка родовищ вимагає значних інвестицій, які у галузі видобутку мінеральної продукції мають великий строк окупності і ризикованості за рахунок високої цінової волатильності, можливості політичних конфліктів у країнах видобутку та високою вартістю забезпечення "зеленості" (екологічності) проєктів.

Значне техногенне навантаження на навколишнє середовище при видобутку мінеральної продукції в Україні за рахунок відсутності витрат на переоснащення та екологізацію виробництва, позитивно впливають на конкурентоспроможність української продукції (її вартість не включає відповідних витрат, і відповідно є нижчою), але негативно впливають на екологічну ситуацію в місцях видобутку.

Отже, Україна має значний потенціал для торгівлі мінеральною продукцією на світовому ринку. Вона входить у десятку основних експортерів за такими видами мінеральної продукції: глина, андалузити, кіаніти та силіманіти, титанові руди та концентрати, смола, перегнана з бурого вугілля або з торфу, каолін та інші каолінові глини. Розвитком конкурентоспроможності України на світових ринках мінеральної продукції є тривала історія та досвід видобутку; наявність великих покладів сировинних ресурсів (20% світових покладів залізної руди — перше місце в світі). Основний негативний вплив здійснюють стан основних виробничих фондів, фізична та моральна зношеність яких є значною; велика конкуренція в базових сегментах експортних сировинних ринків; недоліки в українській законодавчій базі, що не дозволяють ефективно залучати інвестиції у добувну галузь.

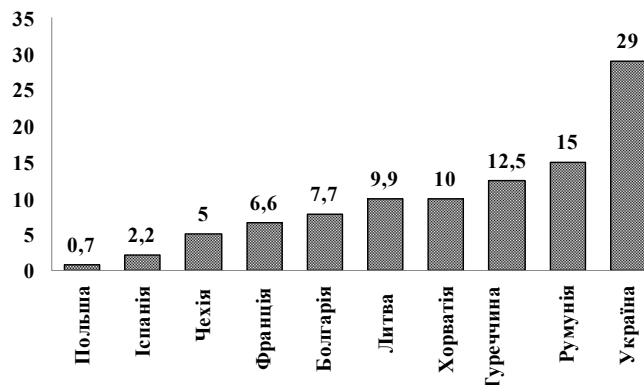

Рис. 14. Розміри рентних ставок за користування надрами у різних країнах світу

Джерело: побудовано авторами за даними [31].

Таблиця 6. Позиції України за субіндексами у рейтингу ефективності логістики протягом 2010–2018 рр.

Роки	Загальний індекс	Субіндекс LPI (позиція країни)					
		Митниця	Інфраструктура	Міжнародні перевезення	Якість і компетентність	Відстеження проходження вантажів	Своєчасність поставок
2010	2,57 (102)	2,02 (135)	2,44 (79)	2,79 (84)	2,59 (77)	2,49 (112)	3,06 (114)
2012	2,85 (66)	2,41 (88)	2,69 (70)	2,72 (83)	2,85 (61)	3,15 (50)	3,31 (68)
2014	2,98 (61)	2,69 (69)	2,65 (71)	2,95 (67)	2,84 (72)	3,2 (45)	3,51 (52)
2016	2,74 (80)	2,30 (116)	2,49 (84)	2,59 (95)	2,55 (95)	2,96 (61)	3,51 (54)
2018	2,83 (69)	2,46 (89)	2,36 (119)	2,77 (68)	2,76 (61)	3,0 (52)	3,45 (56)

Джерело: складено авторами за даними [28].

Рис. 15. Основні фактори, що впливають на конкурентоспроможність української мінеральної продукції на світовому ринку

Джерело: побудовано авторами.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Варто виділити наступні перспективи підвищення конкурентоспроможності української мінеральної продукції на світовому ринку. По-перше, важливим завданням українського уряду є формування робочої групи у складі представників Міністерства фінансів, Міністерства економічного розвитку і торгівлі та Міністерства енергетики та вугільної промисловості для забезпечення реалізації Загальнодержавної програми розвитку

мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року. Така група має врахувати всі аспекти розвитку як мінерально-сировинного комплексу, так і супутніх галузей. Цілі вказаної програми та національної стратегії розвитку країни повинні корелювати, забезпечуючи синергетичний ефект від нарощення експортного потенціалу України мінеральною продукцією.

По-друге, важливим питанням є перегляд рентної ставки податку на користування надрами, оскільки на сьогоднішній день українські рентні платежі є найвищими серед країн ЄС тощо. Це негативно впливає на конкурентоспроможність вітчизняних виробників мінеральної продукції, збільшуючи їх витрати на видобуток мінеральної сировини та відповідно ціну експорту.

По-третє, необхідно розширити фінансування геологічних проєктів щодо розвідки та розробки нових родовищ, а також перспективним є залучення іноземного інвестування для формування вертикально інтегрованого холдингу. Варто зауважити, що в надрах України знаходиться велика кількість мінеральних ресурсів, у т.ч. критичної сировини. Але всі роботи щодо їх розвідки були проведені більше тридцяти років тому. Також потужності українського мінерально-сировинного комплексу застаріли, спостерігається високий ступінь зносу обладнання. До того ж, Україна експортує в основному сировину, але має потужний потенціал для формування повного циклу переробки та виробництва якісної мінеральної продукції, що може забезпечити їй провідні позиції на світовому ринку.

Таким чином, за умови належної державної підтримки та сучасних тенденцій збільшення попиту в умовах дефіциту мінеральної сировини, Україна може зайняти лідируючі позиції на світовому ринку мінеральної продукції. Перспективами подальших розвідок у зазначеному напрямі є дослідження зарубіжного досвіду регулювання торгівлі мінеральною продукцією на національному та світовому ринках.

Література:

1. Портер М. Конкуренція. Москва: Издательский дом "Вильямс", 2001. 495 с.
2. Косьюк-Косцюк Н., Скоробогатова Н. Конкуренція-спроможність галузі в умовах інтеграційних процесів. 2016. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/323535791.pdf> (дата звернення: 08.07.2021).
3. Побережець Н.Б. Оцінка конкурентоспроможності олійної галузі України на світовому ринку. Вісник Харківського НАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія "Економіка АПК і природокористування". 2009. № 11. С. 1—7. URL: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/V-Harkivskogo-NAU/V-Harkivskogo-NAU_ekonom/2009_11/pdf/11_43.pdf (дата звернення: 08.07.2021).
4. Борисова Т.М. Конкуренція-спроможність галузі: детермінанти формування та сучасні методи оцінювання. Вісник Хмельницького національного університету. 2011. № 6. Т. 1. С. 54—60.
5. Балабанова А.В., Холод В.В. Стратегічне маркетингове управління конкурентоспроможністю підприємств: [навч. посіб.]. К.: ВД "Професіонал", 2006. 448 с.
6. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти: монографія. К.: ДАКККіМ, 2006. 160 с.
7. Фатхудинов Р.А. Стратегическая конкурентоспособность. Москва: ЗАО "Издательство Экономика", 2005. 504 с.
8. Гринь В.І. Сутність та фактори конкурентоспроможності продукції сільськогосподарських підприємств. Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2012. Вип. 2 (5). Т. 3. С. 87—92. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.3/87.pdf> (дата звернення: 03.07.2021).
9. Рудько Г.І. Роль гірничодобувної промисловості в економіці світу та України. Мінеральні ресурси України. 2019. № 4. С. 23—29. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1190196.pdf> (дата звернення: 07.07.2021).

10. Жовновач Р.І., Малаховський Ю.В. Забезпечення інноваційного розвитку залізрудних підприємств у процесі формування вартісних ланцюгів: глобальні та регіональні аспекти. Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". 2018. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/16.pdf (дата звернення: 08.07.2021).

11. Порівняльна таблиця до проєкту Закону України "Про внесення змін до Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази на період до 2030 року". 2020. 145 с.

12. Мінеральні ресурси України. Державне науково-виробниче підприємство "Державний інформаційний геологічний фонд України". URL: <https://minerals-ua.info/> (дата звернення: 07.07.2021).

13. Кащук Д. Критичні надра, або як ми можемо впливати на економіку ЄС. Економічна правда. 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2019/12/6/654540/> (дата звернення: 07.07.2021).

14. Мінерально-сировинна база України (спроба реальної оцінки). Пласт, 2019. URL: <https://plast.vn.ua/> (дата звернення: 09.07.2021).

15. Закон України "Про Митний тариф України" (Відомості Верховної Ради (ВВР). 2020. № 42. Ст. 344). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20#Text> (дата звернення: 04.07.2021).

16. Офіційний сайт Державної служби статистики України. 2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 04.07.2021).

17. Trade map — international trade statistics. Trade statistics for international business development. International Trade Centre. 2021. URL: https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c2508%7c%7c%7c4%7c1%-7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1 (дата звернення: 06.07.2021).

18. Trend Economy. Годовая статистика международной торговли товарами (HS02). 2021. URL: https://trendeconomy.ru/data/h2?commodity=2601,-TOTAL&reporter=Ukraine&trade_flow=Export,-Import&partner=China&indicator=TV,YoY&time_period= (дата звернення: 07.07.2021).

19. "Антиахметівський законопроект": Мінфін пропонує збільшити ренту за видобуток залізної руди. Економічна правда, 2021. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/04/22/673242/> (дата звернення: 07.07.2021).

20. Григоренко Ю. Титанічна праця: як відновити потенціал титанової галузі країни. GMK CENTER, 2020. URL: <https://gmk.center/ua/posts/titanichna-pracya-yak-vidnoviti-potencial-titanovoi-galuzi-kraini/> (дата звернення: 09.07.2021).

21. Григоренко Ю. Титанічні зусилля: як запустити титанову галузь України. GMK CENTER, 2020. URL: <https://gmk.center/ua/posts/titanichni-zusillya-yak-zapustiti-titanovu-galuz-ukraini/> (дата звернення: 07.07.2021).

22. Закон України "Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року" (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 44. Ст. 457). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text> (дата звернення: 05.07.2021).

23. Загальнодержавна програма МСБ. Офіційний сайт Державної служби геології та надр України. 2011. URL: <https://www.geo.gov.ua/geologichna-galuz/zagalnoderzhavna-programa-msb/> (дата звернення: 08.05.2021).

24. Ручаєвський Д.О. Стратегічний аналіз конкурентоспроможності підприємств гірничо-металургійного комплексу України. Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2014. Т. 22. Вип. 3. С. 88—92.

25. Підвищення експортного потенціалу Дніпропетровської області: диверсифікація ринків. 2019. 291 с.

URL: https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Diversifikacija_rinkiv_2019.pdf (дата звернення: 09.05.2021).

26. Пропозиції до плану першочергових дій з розвитку промисловості України. Український інститут майбутнього. 2017. URL: <https://uifuture.org/publications/22080-plan-po-razvitiu-promyslennosti-ukrainy-doklad-uif-dla-minekonomiki-2017/> (дата звернення: 07.07.2021).

27. Жикаляк М.В. Виснаження ефективних запасів корисних копалин — загроза національній безпеці України. Мінеральні ресурси України. 2016. № 3. С. 3—7. URL: <https://mru-journal.com.ua/index.php/mru/article/view/157/146> (дата звернення 08.07.2021)

28. Офіційний сайт Світового банку. URL: <https://lpi.worldbank.org/international/aggregated-ranking> <https://lpi.worldbank.org/international/global> (дата звернення 07.07.2021).

References:

1. Porter, M. (2001), Konkurentsya [Competition], Izdatelskiy dom "Vyliams", Moscow, Russia.

2. Koskovetska, N. and Skorobogatova, N. (2016), "Industry competitiveness in the integration processes", available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/323535791.pdf> (Accessed 8 July 2021).

3. Poberezhets, N.B. (2009), "Assessment of the competitiveness of the oil industry of Ukraine on the world market", Visnyk Kharkivsk'oho NAU im. V.V. Dokuchayeva. Seriya "Ekonomika APK i pryrodokorystuvannya", vol. 11, pp. 1—7, available at: http://base.dnsgb.com.ua/files/journal/V-Harkivskogo-NAU/V-Harkivskogo-NAU_ekonom/2009_11/pdf/11_43.pdf (Accessed 8 July 2021).

4. Borisova, T.M. (2011), "Competitiveness of the industry: determinants of formation and modern evaluation methods", Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu, vol. 6, no. 1, pp. 54—60.

5. Balabanova, L.V. and Kholod, V.V. (2006), Stratehichne marketynhove upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv [Strategic marketing management of enterprise competitiveness], VD "Professional", Kyiv, Ukraine.

6. Dragan, O.I. (2006), "Upravlinnya konkurentospromozhnisty pidpryyemstv: teoretychni aspekty" [Enterprise competitiveness management: theoretical aspects], DAKKKiM, Kyiv, Ukraine.

7. Fatkhudinov, R.A. (2005), Strategicheskaja konkurentosposobnost' [Strategic Competitiveness], ZAO "Izdatel'stvo Jekonomika", Moscow, Russia.

8. Grin, V.I. (2012), "The essence and factors of competitiveness of agricultural products", Naukovi pratsi Poltav's'koyi derzhavnoyi ahrarnoyi akademiyi, vol. 2 (5), no. 3, pp. 87—92, available at: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/5.3/87.pdf> (Accessed 3 July 2021).

9. Rudko, G. (2019), "The role of mining industry in the world economy and the economy of Ukraine", Mineral'ni resursy Ukrayiny, Vol. 4, pp. 23—29, available at: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/1190196.pdf> (Accessed 7 July 2021).

10. Zhovnovach, R.I. and Malakhovsky, Yu.V. (2018), "Ensuring innovative development of iron ore enterprises in the process of value chain formation: global and regional aspects", Efektyvna ekonomika, [Online], vol. 10, available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2018/16.pdf (Accessed 8 July 2021).

11. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), Comparative table to the draft The Law of Ukraine "On Amendments to the National Program for the Development of Mineral Resources for the Period up to 2030", available at: <https://minerals-ua.info/> (Accessed 7 July 2021).

12. State Research and Production Enterprise "State Information Geological Fund of Ukraine" (2020), "Mineral resources of Ukraine", available at: <https://minerals-ua.info/> (Accessed 7 July 2021).

13. Kashchuk, D. (2019), "Critical Subsoil, or How We Can Affect the EU Economy", Ekonomichna pravda, available at: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2019/12/6/654540/> (Accessed 7 July 2021).

14. Plast (2019), "Mineral resources of Ukraine (an attempt at a realistic assessment)", available at: <https://plast.vn.ua/> (Accessed 9 July 2021).

15. The Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Law of Ukraine "About the Customs Tariff of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20#Text> (Accessed 4 July 2021).

16. State Statistics Service of Ukraine (2021), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 4 July 2021).

17. Trade map — international trade statistics (2021), "Trade statistics for international business development", International Trade Centre, available at: https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx?nvpm=1%7c%7c%7c%7c%7c2508%7c%7c%7c4%7c1%7c1%7c2%7c2%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1 (Accessed 6 July 2021).

18. Trend Economy (2021), "Annual statistics of international trade in goods (HS02)", available at: https://trendeconomy.ru/data/h2?commodity=2601,TOTAL&-reporter=Ukraine&trade_flow=Export,Import&-partner=China&indicator=TV,YoY&time_period= (Accessed 7 July 2021).

19. Ekonomichna pravda (2021), "Anti-Akhmetov's bill: Ministry of Finance proposes to increase rent for iron ore mining", available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/04/22/673242/> (Accessed 7 July 2021).

20. Grigorenko, Yu. (2020), "Titanichna Work: how to restore the potential of the country's titanium industry", GMK CENTER, available at: <https://gmk.center.ua/posts/titanichna-pracya-yak-vidnoviti-potencial-titanovoi-galuzi-kraini/> (Accessed 9 July 2021).

21. Grigorenko, Yu. (2020), "Titanichni efforts: how to start the titanium industry of Ukraine", GMK CENTER, available at: <https://gmk.center.ua/posts/titanichni-zusillya-yak-zapustiti-titanovu-galuz-ukraini/> (Accessed 7 July 2021).

22. The Verkhovna Rada of Ukraine (2011), The Law of Ukraine "On approval of the National program of development of mineral resources of Ukraine for the period up to 2030", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3268-17#Text> (Accessed 5 July 2021).

23. State Service of Geology and Subsoil of Ukraine (2011), "National SME program", available at: <https://www.geo.gov.ua/geologichna-galuz/zagalnoderzhavna-programa-msb/> (Accessed 8 July 2021).

24. Ruchaievskiy, D. O. (2014), "Strategic analysis of the competitiveness of the enterprises of the mining and metallurgical complex of Ukraine", Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu. Seriya: Menedzhment innovatsiy, vol. 3, no. 22, pp. 88—92.

25. The official site of Dnepropetrovsk Regional State Administration (2019), "Increasing the export potential of Dnipropetrovsk region: market diversification", available at: https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Diversifikacija_rinkiv_2019.pdf (Accessed 9 July 2021).

26. Ukrainian Institute of the Future (2017), "Proposals to the plan of priority actions for the development of Ukrainian industry", available at: <https://uifuture.org/publications/22080-plan-po-razvitiu-promyslennosti-ukrainy-doklad-uif-dla-minekonomiki-2017/> (Accessed 7 July 2021).

27. Zhykalyak, M.V. (2016), "Depletion of effective mineral reserves — a threat to national security of Ukraine", Mineral'ni resursy Ukrayiny, vol. 3, pp. 3—7, available at: <https://mru-journal.com.ua/index.php/mru/article/view/157/146> (Accessed 8 July 2021).

28. The World Bank (2020), available at: <https://lpi.worldbank.org/international/aggregated-ranking> <https://lpi.worldbank.org/international/global> (Accessed 8 July 2021).

Стаття надійшла до редакції 15.07.2021 р.